

ДО ТИПОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО РЕПОРТАЖУ

Досліджено основні принципи типологізації та жанрові різновиди телевізійного репортажу на сучасному етапі.

Ключові слова: *репортаж, подія, телебачення, оперативний жанр, інформаційний привід, трансляція, оповідь, проблемний матеріал.*

Исследованы основные принципы типологизации и жанровые разновидности телевизионного репортажа на современном этапе.

Ключевые слова: *репортаж, событие, телевидение, оперативный жанр, информационный повод, трансляция, повествование, проблемный материал.*

The basic principles of typology and the main types of genre TV reports today are researched.

Key words: *reportage, event, television, operational genre, newsworthy, broadcast, narrative, problematic material.*

Репортаж є найпоширенішим жанром сучасного телебачення, який безперервно збагачується новими різновидами. Із цим пов'язаний стійкий інтерес до його специфіки й виразних можливостей зі сторони науковців і практиків, котрі пропонують власні класифікації та підходи до типології жанру. Його динамічний розвиток у контексті вдосконалення телевізійної техніки та можливостей інформування потребує корегування й теоретичного осмислення в нових умовах.

Мета статті — надати власне узагальнення типології репортажу та запропонувати його класифікації за різними критеріями. У зв'язку із цим важливо вирішити такі завдання:

- визначити критерії телерепортажу, за якими можливе здійснення жанрової класифікації;
- з'ясувати методи відображення дійсності, що властиві для репортажу та відбиваються в його типології;
- упорядкувати жанрові різновиди в класифікаціях за різними критеріями.

Репортаж є головним жанром та способом інформування на сучасному телебаченні, оскільки репортажність трактують як «іманентну (внутрішню притаманну), природну властивість телебачення», а репортаж — як «найпоширеніший, дієвий, провідний жанр тележурналістики» [7, с. 279]. Неправомірно вважати будь-який телевізійний твір репортажем, поєднуючи різні за предметом висвітлення програми, створені за різними технологіями та полярні за методами відображення дійсності. Це пов'язано з природою жанру, яка ототожнюється зі специфічними властивостями самого телебачення, зокрема безпосередністю й одночасністю перебігу події, її зйомки, монтажу

й транслявання. На відміну від телевізійних, друковані ЗМІ не мають таких переваг, тому репортаж не є для них визначальним жанром. Таким чином, репортажність — природна особливість телевізійного мистецтва, яку можна визначити як здатність до транслявання. Невипадково й етимологія цього поняття походить від латинського дієслова «*reporto*», що в перекладі означає «передавати, повідомляти», на основі чого виникла традиційна назва телевізійного твору — передача. Іншими словами, репортажним можна назвати будь-який телевізійний продукт, незалежно від формату, способу висловлювання, змісту або теми, котрий транслюють у телевізійному ефірі.

Отже, репортажі — це передачі в прямому ефірі (заходи, церемонії, врочистості, масові свята, спортивні змагання тощо). Технологія запису за трансляцією дозволяє показати подію повністю в зручніший для телеєфіру час. На цих особливостях базується класифікація жанру за способом транслявання, згідно з якою репортаж поділяється на прямий та фіксований, а також за ступенем авторського втручання, що відрізняє коментований репортаж від некоментованого, де спостерігається максимально об'єктивне відтворення події на телеекрані в реальному часі її здійснення. Але трансляція події не є самостійним телевізійним твором, оскільки його зміст і композиція залежать від змісту й структури заходу, що відбувається, та стає предметом відображення на екрані, а інформаційна й мистецька цінність визначається змістовністю й динамічністю самої події. Таким чином, репортажність як невід'ємна складова телевізійного мистецтва поєднує певні жанрові принципи, а саме: метод транслявання та безперервного супроводу події під час її перебігу, ступінь авторського втручання в подію (спостерігач, котрий коментує, або учасник, який впливає на перебіг події), створення ефекту причетності глядача й відчуття присутності. Відтворюючи головні ознаки жанру, репортажність водночас відбиває такі специфічні властивості телебачення, як одночасність і безпосередність.

Такі класифікації є доцільними стосовно трансляцій, що базуються на репортажному принципі відображення дійсності, проте ототожнення їх з репортажем, як самостійним жанром телебачення, не є переконливим, навпаки нівелює межі різних за художніми властивостями творів. На відміну від трансляції, репортаж — суто авторський жанр з оригінальною композицією, точкою зору, стилем викладення інформації, чітко вираженим образом оповідача. Цей жанр є водночас епічним (наближеним до оповідання) та драматичним (висвітлює подію в її динаміці й протиріччях), а також ліричним (містить враження автора, його ставлення до предмета розповіді).

У традиційному розумінні репортаж як самостійний жанр журналістики — це розповідь автора про подію під час її здійснення. Дослідники зазначають, що він є «оперативною формою емоційного, наочного зображення події, учасником якої був сам автор» [5, с. 119], або

«оперативним жанром преси, радіо, телебачення, в якому динамічно, з документальною точністю, яскраво й емоційно відтворюються картини дійсності в їхньому розвитку через безпосереднє сприйняття автора» [3, с. 177]. Інші науковці звертають увагу на оповідальність репортажу, характеризуючи його як «інформаційну розповідь, повідомлення з місця події під час її перебігу» [9, с. 80] або «жанр журналістики, що надає можливість оперативно повідомляти для друку, ЗМІ, радіо, телебачення про будь-яку подію, очевидцем або учасником якої є кореспондент» [7, с. 280]. Оперативність репортажу полягає в тому, що він фіксує насамперед емоційне, а вже потім логічне осмислення події. В. Лизанчук зазначає, що цей жанр є оперативним, у якому «динамічно, документально, яскраво й емоційно... відтворюються події реальної дійсності» [4, с. 335]. Отже, головні передумови створення репортажу — наявність власне події та обов'язкова присутність автора в ролі спостерігача або учасника цієї події.

Предметом відображення репортажу є подія як послідовність дій, представлена в динаміці свого розвитку відповідно до основних етапів драматургічної композиції. Складність визначення меж цього жанру зумовлена нечіткими тлумаченнями поняття події в різних галузях знань. Довідкова література ототожнює подію з явищем та фактом, що внеможливило їх розмежування та спрочиняє різночитання навіть у самому жанрі репортажу. У свою чергу, визначення факту як дійсного явища або події єднає три поняття, не надаючи зрозумілого розмежування. З точки зору етимології слова найточнішим може бути визначення події як співіснування або, згідно з М. Хайдеггером, «буття спільно з іншими»; «оскільки все існує у світі (Буття у світі), світ — завжди той світ, який я поділяю з іншими. Світ існування є спів-світ)» [6].

Таким чином, подією є дія, яку виконують люди в спільному бутті або в співіснуванні. Це визначення обмежує коло тем, які можна використати для створення репортажу, котрий не передбачає висвітлення абстрактного поняття, теорії, ідеї, процесу, явища, ситуації тощо. Тому одна з основних жанрових ознак репортажу — наявність події в послідовності її змін. Найточнішим критерієм, за яким можна класифікувати жанр, є подія, якій присвячено твір.

Суттєвий жанровий чинник репортажу — обмеження оповіддю лише про одну подію, тому наявність опису й аналізу декількох подій не є ознакою цього оперативного жанру.

Подія пов'язана зі змінами в бутті, тобто має певні час і місце існування. Ці особливості зосереджують автора репортажу, скеровують його дії та увагу. Тобто цьому жанрові притаманні ознаки класичної драматургії, яка, згідно з Арістотелем, «є відтворенням дії закінченої та цілісної, яка має певний обсяг» [1, с. 1075]. Єдність події характеризується наявністю її початку, середини й кінця, подібну цілісність мають час та місце її здійснення відповідно до класичної теорії

трьох єдностей. Іншими словами, якщо в журналістському творі відображено декілька місць перебування та хронологічних етапів, то про репортаж не може йтися, адже поряд із численними фактами, деталями, персонажами в ньому завжди збережено єдині час, місце та дію.

У свою чергу, композиція репортажу будується на описові подієвого процесу, забарвленому авторськими відчуттями та враженнями, а також оцінками й думками інших персонажів. У межах однієї події автор окреслює ключові драматичні етапи: зав'язку, перипетії, кульмінацію, розв'язку, тобто має «із плетива життєвих обставин і подій сконструювати відповідний конфлікт і послідовний сюжет... створити причинно-наслідкову картину подій...» [3, с. 178]. В. Здорова пропонує виокремлювати серед різновидів репортажу «подієві (прямі й непрямі) або інформаційні, коли автор відтворює певні події властивими для цього методу відображення методами опису фактів» [3, с. 179]. Проблемний репортаж, на думку дослідника, підпорядковує факти зосередженню на невирішених питаннях та процесах. Подібну типологію наводить В. Цвік, додаючи до подієвого й проблемного тематичний та постановочний різновиди [8, с. 209]. Окреме місце науковець відводить спеціальному репортажу, зауважуючи, що його тема «виходить за межі інформаційної картини дня» [8, с. 210]. Водночас цей різновид науковець ототожнює з тематичним або проблемним репортажем на основі нарисових художніх ознак, характерних для усіх означених типів. До таких різновидів жанру, на думку В. Цвіка, належить і репортаж-розслідування, але такий підхід позбавляє класифікацію чіткості й логічної виваженості, незрозумілим стає критерій поділу. Якщо в одному разі йдеться про тип події, тобто власне подієвим вважається репортаж, присвячений реальній одиничній події, у такому разі доречний термін «інформаційний репортаж», оскільки сама подія є основою для його створення, то тематичний репортаж, навпаки, передбачає підбір події регулярної й буденної задля розкриття певної проблеми та за наявності інформаційного приводу, який її актуалізує. Щодо постановочного типу репортажу В. Цвік має на увазі випадки, коли «журналіст є організатором події, моделює певне суспільне явище ... в реальних життєвих умовах» [7, с. 283]. Тобто означені різновиди виокремлено з точки зору типу події, що є основою репортажу. Стосовно спеціального репортажу дослідник не визначає тип події, про яку йдеться, а говорить про стилістику й виразні засоби, які використовує репортер-дослідник, а саме про наближення цього жанрового різновиду до нарису. Однак і в цьому разі можна говорити про висвітлення певної події, яка своїм перебігом пов'язана з минулим часом. Отже, спеціальний репортаж — це відтворення й дослідження події минулого з метою її аналізу, тобто виявлення причин, наслідків, а також соціальної оцінки. Можливим убачається й визначення

проблемного репортажу, оскільки журналістська практика визначає проблемні матеріали, пов'язані з конфліктними ситуаціями між окремими людьми та соціальними групами. Інакше кажучи, конфлікт відносин є окремим типом події, який надає привід виокремлювати цей жанровий різновид.

Сучасне тлумачення типології репортажного жанру знов нівелює принцип класифікації за єдиним критерієм, зокрема типом висвітлюваної події. О. Бикова відзначає, що на сучасному етапі «широкий діапазон різновидів репортажу прийнято поділяти на художні, подієві, спеціальні, історичні, а також репортажі-застереження, репортажі-розслідування» [2, с. 38]. Причиною можуть бути саме невизначеність єдиного критерію, а також велике різноманіття виразних засобів, притаманних цьому жанрові. Подібність репортажу до художніх жанрів, особливо нарису, ознаки якого дослідники виявили в тематичних та спеціальних репортажах, як і здатність поєднувати численні інформаційні жанри, унеможливлюють чітке виокремлення. Однак в основі жанрового визначення — предмет і спосіб його відображення. У нарисі таким предметом є особистість — чи це автор, чи його герой, — а способом відображення — виклад змісту відповідно до авторського задуму. У разі репортажу пріоритетності набуває подія, її перебіг стає основою оповіді як способу відображення, притаманного жанру.

Поряд з репортажем як самодостатнім відокремленим жанром сучасне телебачення з його особливою увагою до прямих ефірів пропонує різноманітні програми, котрі використовують означені жанрові та мистецькі прийоми, але не є власне репортажами. Одним з таких є ефект прямого включення з місця події, що створюється завдяки зверненню журналіста, котрий перебуває в кадрі, до телевізійної аудиторії або діалог з ведучими в студії. Такі включення надають динамічній видовищності студійним програмам та фільмам-нарисам, посилюють відчуття присутності глядача на місці події, акцентують на документальній правдивості. Пряме включення є особливим різновидом репортажу та відрізняється тим, що авторська розповідь про подію транслюється безпосередньо в прямому ефірі, в той час як деталі події й свідчення її учасників надаються в змонтованому записі. У такому сенсі доречним є визначення В. Цвіка репортажу прямого та фіксованого [7] з тією різницею, що в одному разі твір монтований частково, а в іншому — повністю.

Отже, можна підсумувати, що телевізійний репортаж — це відокремлений жанр та загальний принцип подання інформації на телебаченні. Обов'язковою умовою його існування є одна подія, обмежена певним часом та місцем перебігу. Подія — це визначений етап у спільному бутті декількох людей як представників соціуму. Другою важливою жанровою умовою є присутність автора на місці події під

час її здійснення, завдяки опису поетапних змін подієвого процесу журналіст веде свій репортаж.

Типологія жанру визначається різновидом події, яка є основою оповіді, що дозволяє виокремлювати репортаж інформаційний (подієвий) з одиначною подією, тематичний — з подією регулярною, розповідь про яку актуалізовано інформаційним приводом, змодельований (постановочний) — з подією, створеною автором-репортером, спеціальний — з реконструйованою подією, яка аналізується, а також проблемний, присвячений висвітленню конфліктної ситуації в суспільстві.

Суттєвою жанровою та мистецькою особливістю репортажу є відтворення сучасності, тобто подання фактів не методом констатації, як в інших інформаційних творах, а за допомогою опису події безпосередньо в процесі існування.

Композиційна єдність репортажного твору досягається визначенням автором у межах однієї події основних драматичних етапів і зосередженням розповіді, авторських відступів, свідчень учасників на зав'язці, перипетіях, кульмінації та розв'язці. Отже, не менш суттєвою вимогою є створення послідовного сюжету з точно підібраними дійовими особами, визначеним конфліктом, характерними деталями на основі реальних життєвих обставин. Динамічності репортажної композиції сприяє як стрімкий перебіг самої події, так і активність руху й дій самого автора. Особливо актуальним цей спосіб є для телебачення як видовищного ЗМІ та виду мистецтва.

Трансляційна природа телебачення — головна причина поширення репортажного принципу на інші телевізійні твори, що іноді перешкоджає виокремленню жанру та визначенню його мистецьких ознак. Відтак, деякі властивості репортажу наявні в інших програмах і фільмах. Репортажний метод інформації характерний для прямих та фіксованих трансляцій заходів, які ототожнюють із жанром репортажу.

Таким чином, телевізійний репортаж як самостійний жанр потребує подальших досліджень на базі аналізу сучасних програм щодо технологічних інновацій, збільшення жанрових та мистецьких виразних ознак.

Список літератури

1. Аристотель. Поэтика / Аристотель // Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. — Минск : Литература, 1998. — С. 1064–1112.
2. Бикова О. М. Проблемний репортаж: специфіка жанру // Вісн. Харків. нац. ун-ту. — №874. — Серія : Соціальні комунікації. — Вип. 1. — 2009. — С. 37–39.
3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. — 3-тє вид. — Львів : ПАІС, 2008. — 276 с.

Розділ 2. Театральне, кіно-, телемистецтво, хореографія

4. Лизанчук В. В. Основы радиожурналистики: підручник / В. В. Лизанчук. — Київ : Знання, 2006. — 628 с.
5. Мельник Г. С. Основы творческой деятельности журналиста / Г. С. Мельник, А. Н. Тепляшина. — СПб. : Питер, 2008. — 272 с.
6. Философский энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. — 2010. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1112/СОБЫТИЕ. — Загл. с экрана.
7. Цвик В. Л. Телевизионная журналистика : учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. 030601 «Журналистика» / В. Л. Цвик. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. — 495 с.
8. Цвик В. Л. Телевизионная служба новостей : учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. 030601 «Журналистика» / В. Л. Цвик. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. — 319 с.
9. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : посібник / А. В. Яковець. — 2-ге вид., доповн. і переробл. — Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. — 262 с.

Надійшла до редколегії 05.09.2014 р.